

УДК 595.76

О. М. Кравченко – вчитель загальноосвітньої школи
I–III ступенів, с. Піща, Шацький район, Волинська область

Фауна твердокрилих (*Insecta: Coleoptera*) на території Шацького національного природного парку та прилеглих територій

Роботу виконано в Піщанській ЗОШ I–III ступенів

У статті аналізується стан вивчення фауни твердокрилих на території Шацького національного природного парку. Усього зареєстровано 945 видів із 65 родин.

Ключові слова: фауна, таксономічний склад, твердокрилі.

Кравченко А. М. Фауна жесткокрылых (*Insecta: Coleoptera*) на территории Шацкого национального природного парка и сопредельных территорий. В статье анализируется состояние изученности фауны жесткокрылых на территории Шацкого национального природного парка. Всего зарегистрировано 945 видов из 65 семейств.

Ключевые слова: фауна, таксономический состав, жесткокрылые.

© Кравченко О. М., 2009

Kravchenko A. M. Results of the *Coleoptera* Fauna Preliminary Study on the Shats'k National Nature Park Territory and its Neighbouring Lands. The article is devoted to the review of the present day investigation of the *Coleoptera* fauna on the Shats'k National Nature Park territory. It's pointed out that there were registered 945 species from 65 families.

Key words: fauna, taxonomic structure, *Coleoptera*.

Постановка наукової проблеми та її значення. Систематичне вивчення фауни твердокрилих (*Insecta: Coleoptera*) у Шацькому поозер'ї автор розпочав 1977 року, ще коли ця територія входила до складу Любомльського району. Утворення Шацького району, а також ШНПП 1983 року, з визначенням чітких меж його території, сприяло підвищенню наукової значимості зібраних ентомологічних матеріалів, пізнанню біорізноманіття цього регіону.

За видовою різноманітністю та кількістю твердокрилих займають одне з провідних місць серед інших комах у природних і культурних біоценозах. Тому вони часто є об'єктом наукових досліджень із метою визначення їх як біоіндикаторів певних територій, зручного матеріалу для довгострокових, моніторингових спостережень та раціонального використання цих комплексів, а також максимального збереження біорізноманіття природних і вторинних екосистем.

Формулювання мети та завдань статті. Мета статті – детальне вивчення видового різноманіття комплексів твердокрилих, їх динаміки змін в основних біоценозах на території ШНПП та прилеглих територій.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Такого комплексного вивчення твердокрилих на території парку ніхто не проводив. Водночас відомо багато робіт, присвячених окремим родам жуків для всієї території України або її окремих регіонів, і узагальнено подається інформація про ентомофауну Західного Полісся. Вусачів (*Cerambycidae*) у західному регіоні України вивчав І. К. Загайкевич (1955, 1991), який для лісової зони наводить 86 видів, та Д. В. Зайцев (1931), який, дослідивши фауну вусачів-скрипунів Волині, подає дані про 78 видів.

Турунів (*Carabidae*) у цьому ж таки регіоні й частково на Волині досліджував В. Б. Різун (1992) (для Західного Полісся передбачалося 37 видів, а для Волинської височини – 47) та Ю. М. Чернобай, І. Я. Капрусь, В. Б. Різун (2003). Про загальне та регіональне поширення пластинчатовусих (*Scarabaeidae*) ідеться в роботах С. І. Медведєва (1949, 1951 а, 1952 б, 1960 а, 1964) та Е. М. Савченка (1938). Після заснування парку почали з'являтися роботи про видовий склад і поширення комах на його території. Це стаття В. Ю. Назаренка (1991) про рідкісного жука-довгоносика; А. А. Петренко, В. Г. Надворний (1992) вивчали жуків-стафілінів (*Staphylinidae*); В. Г. Надворний, О. М. Кравченко (2000 а, б) – жуків-малашок (*Malachiidae*) та взаємозв'язок розвитку рослин і життєдіяльність тварин із кліматичними умовами; О. М. Кравченко (2000 а, б) – жуків-мертвоїдів (*Silphidae*), а також біологічне різноманіття і просторове поширення твердокрилих різних біотопів Волинського Полісся; В. Ю. Назаренко, О. М. Кравченко (2002) – жуків надродина *Curculionoidea*; Kirichenko M. B., Kravchenko O. M. (Кириченко, Кравченко, 2007) – жуків-турунів (*Carabidae*); О. М. Кравченко, С. О. Кравченко (2004; 2005; 2007) – жуків-вусачів (*Cerambycidae*). Питанню збереження рідкісних твердокрилих Волинської області і ШНПП присвячено роботи О. М. Кравченко (2004 а, 2004 б, 2005), З. Л. Берест та ін. (2006). Підготовлено ще три роботи автором, де найбільш повно вивчено видовий склад і біологічні особливості таких родин жуків, як *Carabidae*, *Scarabaeidae*, *Cerambycidae*.

Матеріали і методи. При зборі матеріалів, які стосуються твердокрилих, користувалися загальноприйнятими метододами К. К. Фасулати (1961) відповідно до кожної родини – і стаціонарно, і під час маршрутних досліджень у різних частинах ШНПП і різних біотопах. Більша частина зборів жуків зберігається в автора.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Усього за попередніми підрахунками на території ШНПП та прилеглих територіях зареєстровано 945 види з 65 родин. Значна частка зібраного матеріалу ще не опрацьована і після опрацювання буде надрукована в наступних роботах (табл. 1).

Таблиця 1

Таксономічний склад твердокрилих виявлених на території ШНП та прилеглих територіях

№ з/п	Таксони	Кількість видів	№ з/п	Таксони	Кількість видів	№ з/п	Таксони	Кількість видів
	Ряд <i>Coleoptera</i>		21	<i>Salpingidae</i> (Трубачі, Сальпінгіди)	2		<i>Curculionoidea</i> (Довгоносикоподібні або Куркуліоноїдні)	
	Підряд <i>Adephaga</i> (Хижі жуки)		22	<i>Boridae</i> (Бориди, Ненажерки)	1	42	<i>Nemonychidae</i> (Квіткожили)	5
	Надродина <i>Caraboidea</i> (Туруноїдні)		23	<i>Anthicidae</i> (Скоровики)	6	43	<i>Anthribidae</i> (Несправжні слоники)	1
1	<i>Cicindelidae</i> (Стрибуни)	1	24	<i>Lagriidae</i> (Мохнатки)	1	44	<i>Rhynchitidae</i> (Ринхитіди)	7
2	<i>Carabidae</i> (Туруни)	126	25	<i>Alleculidae</i> (Пилкоїди)	3	45	<i>Atelabidae</i> (Трубоккрути)	1
3	<i>Dytiscidae</i> (Плавунці)	18	26	<i>Tenebrionidae</i> (Чорнотілки)	10	46	<i>Apionidae</i> (Апионіди, Насіннеїди)	10
4	<i>Gyrinidae</i> (Вертячки)	3		Надродина <i>Scarabaeoidea</i> (Скарабеоїдні)		47	<i>Nanophyidae</i> (Нанофіїди)	1
5	<i>Haliplidae</i> (Плавунчики)	2	27	<i>Lucanidae</i> (Рогачі, Гребінчастовусі)	2	48	<i>Eriirhinidae</i> (Ерирініди)	4
6	<i>Noteridae</i> (Нотеріди, Товстовуси)	1	28	<i>Trogidae</i> (Паддоїди, Трокси, Трогиди)	2	49	<i>Curculionidae</i> (Довгоносики або Слоники)	103
	Підряд <i>Polyphaga</i> Всеїдні жуки		29	<i>Geotrupidae</i> (Гнойовики, Геотрупіди)	2	50	<i>Ipidae</i> (Короїди)	15
	Надродина <i>Hydrophiloidea</i> (Гідрофілоїдні)		30	<i>Scarabaeidae</i> (Пластинчатовусі)	39		Надродина <i>Bostrichoidea</i> (Бостріхоїдні)	
7	<i>Helophoridae</i> (Гелофориди)	4		Надродина <i>Scirtoidea</i> (Сціртоїдні)		51	<i>Dermestidae</i> (Шкіроїди)	5
8	<i>Hydrophilidae</i> (Водолюби)	12	31	<i>Helodidae</i> (Гелодіди)	1	52	<i>Anobiidae</i> (Точильники)	4
	Надродина <i>Histeroidea</i> (Гистероїдні)			Надродина <i>Buprestoidea</i> (Бупрестоїдні)		53	<i>Ptinidae</i> (Притвірники)	3
9	<i>Histeridae</i> (Карапузики)	7	32	<i>Buprestidae</i> (Златки)	9		Надродина <i>Lymexyloidea</i> (Лимексилоїдні)	
	Надродина <i>Staphylinoidea</i> (Стафіліноїдні)		33	<i>Byrrhidae</i> (Пігулочники)	1	54	<i>Lymexylonidae</i> (Свердлячки)	2
10	<i>Silphidae</i> (Мертвоїди)	19	34	<i>Dryopidae</i> (Причіпники, Великокіготники)	1		Надродина <i>Cleroidea</i> (Клероїдні)	
11	<i>Staphylinidae</i> (Стафілініди, Жуки-Хижак)	126		Надродина <i>Elateroidea</i> (Елятероїдні)		55	<i>Trogossitidae</i> (Темнотілки)	2
12	<i>Scaphidiidae</i> (Скафідіди, Човновидки)	2	35	<i>Elateridae</i> (Ковалики)	70	56	<i>Ostomatidae</i> (Щитовидки)	2
	Надродина <i>Tenebrionoidea</i> (Тенебріоноїдні)		36	<i>Throscidae</i> (Несправжні ковалики, Тросціди)	1	57	<i>Cleridae</i> (Строкатки)	4
13	<i>Colydiidae</i> (Вузькотілки)	7		Надродина <i>Cantharoidea</i> (Кантароїдні)		58	<i>Dasytidae</i> (Дазитиди)	5
14	<i>Mucetophagidae</i> (Грибоїди)	4	37	<i>Lycidae</i> (Червонокрили)	2	59	<i>Malachiidae</i> (Малашки)	10
15	<i>Melandryidae</i> (Тінелюби)	1	38	<i>Cantharidae</i> (М'якотілки)	13		Надродина <i>Cucujoidea</i> (Кукуйоїдні)	
16	<i>Mordellidae</i> (Горбатки, Шипоноски)	5		Надродина <i>Cerambycoidea</i> (Церамбікоїдні)		60	<i>Nitidulidae</i> (Блискітники)	6
17	<i>Meloidae</i> (Наривники)	2	39	<i>Cerambycidae</i> (Вусачі)	55		<i>Cucujidae</i> (Плоскотілки)	
18	<i>Oedemeridae</i> (Вузьконадкрилки)	4		Надродина <i>Chrysomeloidea</i> (Хризомелоїдні)		61	<i>Erotylidae</i> (Грибовики)	6
19	<i>Pythidae</i> (Трухляки)	1	40	<i>Bruchidae</i> (Зернівки)	4	63	<i>Byturidae</i> (Малинники, Малинні жуки)	2
20	<i>Pyrochroidae</i> (Вогнівки)	2	41	<i>Chrysomelidae</i> (Листоїди)	150	64	<i>Endomychidae</i> (Пліснявоїди)	2
						65	<i>Coccinellidae</i> (Сонечка, Кокцінеліди)	19

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, протягом останніх років існування ШНПП, зроблено чимало у вивченні жуків різних родин. Після опрацювання значного матеріалу спеціалістами кількість видів твердокрилих значно зростатиме. Видовий склад жуків різноманітний і включає види і дуже поширені в лісовій зоні Палеарктики, і види, відомі як єдині знахідки в Центральній і Східній Європі, а це все підтверджує унікальність території парку як резервату біологічного різноманіття твердокрилих Європи.

Література

1. Берест З. Л., Плющ І. Г., Шешурак П. М., Титар В. Н., Зінченко О. П., Сухомлин К. Б., Васильєва Ю. С. Уточнення і доповнення до списків комах, які охороняються у Волинській області України // Заповідна справа в Україні.– 2006.– Т. 12.– Вип. 1.– С. 66–73.
2. Загайкевич И. К. Таксономия и экология усачей.– К.: Наук. думка, 1991.– С. 162–164.
3. Загайкевич И. К. Районирование распространения вредных лесных насекомых в западных областях Украинской ССР // Борьба с вредителями и болезнями лесных насаждений // Науч. тр. Ин-та Энтомологии и фитопатологии.– К.: Изд-во АН УССР.– 1955.– С. 47–57.
4. Зайцев Д. В. Матеріали до фауни жуков-скрипунів (*Cerambycidae*, *Coleoptera*) на Волині: Зб. пр. Зоолог. музею АН УССР.– К., 1931.– № 10.– С. 241–249.
5. Кравченко О. М. Біологічне різноманіття та просторове поширення твердокрилих у різних стадіях лісового біогеоценозу Волинського Полісся // Природні ресурси, екологія та охорона здоров'я Полісся: Зб. наук. пр. студ. і викл. ЛБІ МНТУ.– Луцьк: Надстир'я, 2000 а.– Вип. IV.– С. 16–17.
6. Кравченко А. М. Фауна жуков мертвєдов (*Coleoptera*, *Silphidae*) Шацького національного природного парку // Природні ресурси, екологія та охорона здоров'я Полісся: Зб. наук. пр. студ. і викл. ЛБІ МНТУ.– Луцьк: Надстир'я, 2000 б.– Вип. IV.– С. 17–18.
7. Кравченко О. М. Рідкісні та зникаючі комахи Шацького національного природного парку (*Coleoptera*; *Lepidoptera*) // Проблеми охорони генофонду природи Полісся: Зб. наук. пр.– Луцьк: Надстир'я, 2001.– С. 53–56.
8. Кравченко О. М., Кравченко С. О. Комахи з Червоної книги України, що трапляються на території Шацького національного природного парку // Шацький національний природний парк: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю створення ШНПП.– Світязь: Б. в., 2004.– С. 113–115.
9. Кравченко О. М., Кравченко С. О. Комахи з Червоної книги України, що зустрічаються на території Шацького національного природного парку // Рідкісні та зникаючі види комах і концепції Червоної книги України: Зб. наук. пр.– К.: Б. в., 2005.– С. 69–71.
10. Кравченко О. М., Кравченко С. О. До вивчення жуків-вусачів (*Coleoptera*, *Cerambycidae*) Шацького національного природного парку та прилеглих територій // VII з'їзд Укр. ентомол. т-ва: Тези доп.– Ніжин: Б. в., 2007.– С. 67.
11. Медведев С. И. Пластинчатоусые (*Scarabaeidae*) / Подсем. *Rutelinae* (хлебные жуки и близкие группы) // Фауна СССР: Жесткокрылые.– М.; Л.: Наука, 1949.– Т. 10.– Вып. 3.– С. 371.
12. Медведев С. И. Пластинчатоусые (*Scarabaeidae*). Подсем. *Melolonthinae*. Ч. 1. (хрущи) // Фауна СССР: Жесткокрылые.– М.; Л.: Наука, 1951 а.– Т. 10.– Вып. 1.– С. 512.
13. Медведев С. И. Пластинчатоусые (*Scarabaeidae*). Подсем. *Melolonthinae*. Ч. 2. (хрущи) // Фауна СССР: Жесткокрылые.– М.; Л.: Наука, 1952 б.– Т. 10.– Вып. 2.– С. 274.
14. Медведев С. И. Пластинчатоусые (*Scarabaeidae*) Подсем. *Euchirinae*, *Dynastinae*, *Glaphyrinae*, *Trichiinae* // Фауна СССР: Жесткокрылые.– М.; Л.: Наука, 1960 а.– Т. 10.– Вып. 4.– С. 397.
15. Медведев С. И. Пластинчатоусые (*Scarabaeidae*). Подсем. *Cetoniinae*, *Valginae* // Фауна СССР: Жесткокрылые.– М.; Л.: Наука, 1964.– Т. 10.– Вып. 5.– С. 374.
16. Назаренко В. Ю. Нові знахідки рідкісного для фауни України виду жука-довгоносика *Gronops inaequalis Boheman*, 1842 / *Coleoptera*, *Curculionidae* / з Шацького національного природного парку // Шацький національний природний парк. Наукові дослідження 1983–1993 рр.– Світязь: Б. в., 1994.– С. 220.
17. Назаренко В. Ю., Кравченко О. М. Жуки надродини *Curculionoidea* Шацького національного природного парку (ШНПП) // Природні ресурси, екологія та охорона здоров'я Полісся: Зб. наук. пр. студ. і викл. ЛБІ МНТУ.– Луцьк: Б. в., 2002.– Вип. 1.– С. 35–40.
18. Надворный В. Г., Кравченко А. М. Взаимосвязь развития растений и жизнедеятельности животных с климатическими условиями года на территории Шацкого национального природного парка // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. "Природні ресурси, екологія та охорона здоров'я Полісся".– Луцьк: Надстир'я, 2000.– Вип. III.– С. 112–118.
19. Надворный В. Г., Кравченко А. М. Эколого-фаунистический обзор жуков-малашек (*Coleoptera*, *Malachiidae*) Шацкого национального природного парка: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. "Природні ресурси, екологія та охорона здоров'я Полісся".– Луцьк: Надстир'я, 2000 б.– Вип. III.– С. 119–124.

20. Петренко А. А., Надворний В. Г. Стафілініди (*Coleoptera*) Шацького природного національного парку // IV з'їзд Укр. ентомол. т-ва: Тез. доп.– Х.: Б. в., 1992.– С. 124–125.
21. Різун В. Б. Стан і перспективи вивчення жужелиць (*Coleoptera, Carabidae*) Західної України // IV з'їзд Укр. ентомол. т-ва: Тез. доп.– Х.: Б. в., 1992.– С. 142–143.
22. Савченко Е. М. Матеріали до фауни УРСР. Пластинчатовусі жуки (*Coleoptera, Scarabaeidae*).– К.: Вид-во АН УРСР, 1938.– С. 208.
23. Фасулати К. К. Полевое изучение наземных беспозвоночных.– М.: Высш. шк., 1961.– С. 89–277.
24. Чернобай Ю. Н., Капрусь И. Я., Різун В. Б. и др. Экология и фауна почвенных беспозвоночных Западного Волыно-Подолья.– К.: Наук. думка, 2003.– 387 с.
25. Kirichenko M. V., Kravchenko O. M. An annotated list of the tider-beetles end ground beetles (*Coleoptera: Cicindelidae, Carabidae*) of Shatski National Nature Park and adjacent territories // Изв. Харьк. энтомол. о-ва.– 2006 (2007).– Вып. 1–2.– С. 9–19.

Статтю подано до редколегії
20.01.2009 р.